

НАДЛЕЖНОСТ У ПОГЛЕДУ ПРИМАЊА МОНАХА У МАНАСТИР

(Канонска норма)

Ово специјално и уско питање има велику и актуелну важност за Српску цркву. Старој српској задужбини, тесно везаној са целом историјом њеманићке Србије — манастиру Хилендару на Светој Гори — сада прети опасност да изгуби свој српски карактер, јер стари малобројни српски монаси у том манастиру већ изумиру а нови калуђери српског порекла немају могућности да дођу у Хилендар. За примање сваког новог калуђера централна атонска управа тражи дозволу Атинске владе. Ова влада се позива на привидна права цариградског патријарха, а цариградски патријарх опет шаље просиоце у Атину, и потребна дозвола или се одуговлачи или се уопште не даје. Међутим православно канонско право доказује да се све те сметње стварају вештачки у циљу јелинизације јединог српског манастира на Светој Гори и немају за себе никакве основе ни у догматском ни у канонском учењу православне цркве, јер према томе учењу примање монаха у манастир јесте унутрашња манастирска ствар, која зависи само од манастирског настојатеља, а делом и манастирског братства и не тиче се епархијског архијереја, а тим више централне власти дотичне цркве. Све то доказују баш званична издања црквено правних извора саме грчке цркве и изјаве њених признатих научних ауторитета.

Примање у калуђерство састоји се из два акта, једног административног — примање у манастир и другог литургијског — монашког пострижења.

I

У цркви епохе васељенских сабора, када се стварала обавезна за све православне автокефалне цркве канонска

¹ Николајевић је раније (1858 г.) био професор Клирикалне школе.

норма, нове калуђере у манастир примали су игумани манастира, понекад са знањем односно пристанком манастирског братства, али без дозволе и чак без знања епархијског епископа, о чему сведоче: 1) стари манастирски устави, 2) канони православне цркве, 3) световно византиско законодавство, 4) канонски зборници православне цркве и 5) ауторитетни коментатори ових зборника.

1) Монашка правила и устави почетне историје монаштва кажу да нове монахе прима игуман или самостално или са знањем братства.

а) По правилима светог Антонија Великог о примању нових чланова у манастир одлучује игуман под претпоставком, да је он претходно питао старију браћу или чак цело братство. В. Contzen у своме раду: „Die Regel des heiligen Antonius, Gymnasialprogram von Meten 1895/96“ доказује да је то право братства, јер су канони намењени манастирској заједници, а не игуману или неком члану братства. Са друге стране, грчки научник Петрокакос у своме раду „Οι ποινικοί θεσμοί, (Лајпциг-Атена, 1907 године стр. 34-35), напротив, доказује да у примању калуђера главна улога припада игуману, јер он оцењује моралне квалификације, али у сваком случају стоји ван сваке сумње да се по правилима Антонија Великог питање примања у братство решава у границама манастирских зидова ван сваког мешања епископа или ма какве спољашне власти.

б) Исто и по уставу светог Пахомија Великог за киновите, који је дошао до нашег времена у латинском преводу блаженог Јеронима, као привремено, условно примање кандидата у циљу његова искушења, тако и дефинитивно примање новог члана братства зависи од игумана.

„Si quis accesserit ad ostium monasterii . . . nuntiabitur patri monasterii“, (т.ј. игуману), гласи 49 правило Св. Пахомија (Патрологија Миња, латинска серија t. 23, col. 73, грчки превод даје споменути рад Петрокакоса, стр. 105).

По мишљењу Петрокакоса (стр. 66, прим. 19) на основу извора није могуће решити питање, који се игуман овде подразумева, да ли игуман дотичног манастира или општи игуман целе киновије (ὁ γενικός Ἀββάς), у чији је састав улазило неколико манастира.

Устав светог Пахомија не спомиње о учешћу братства

у примању калуђера, али Лавсаик еп. Паладија прича у глави 20 о св. Макарију александриском (Migne gr. t. 34, col. 1057) да је Пахомије пре примања Макарија убедио братију, да истога прими. Петрокакос (стр. 66) ипак мисли, да је и код св. Пахомија право примања припадало само игуману.

Извори говоре и о надлежности о прелазу монаха из једног манастира у други. Она припада општем „Авви“ т.ј. игуману целе кнновије (Петрокакос стр. 68).

И опет видимо да о неком учешћу епископа нема ни једне речи.

в) Василију Великом било је постављено следеће питање:

„Ако неки уђе у побожни живот, да ли је потребно да га настојатељ (τὸν προεστῶτα) прими без мишљења (ὑπόψεως) братије или је потребно претходно ово предложити њима?“ Св. Василије дао је овакав одговор:

„Господ учи да покајник мора позвати пријатеље у суседе (Лук. 15,6), тако да из тога неопходно следи да је много боље, да прилазник буде примљен са знањем (ἐν ὑπόψει) све братије, како би се они заједно радовали и заједно се молили“. (Кратка правила, правило 112, Migne gr., т. 31, col. 1158, упореди 1062).

Петрокакос (стр. 102) са правом примећује, да је овде јасна разлика између питања и одговора, у колико постоји разлика између „ὑπόψη“ и „ὑπόψις“. Разуме се настојатељ може да прими новог члана са знањем братства, не узимајући мишљење братства у обзир, али из речи „много боље“ може се закључити да, по мишљењу Василија, настојатељ мора претходно обавестити братство о жељи кандидата и затим при доношењу своје слободне одлуке мора узети у обзир опште мишљење братства¹⁾.

У сваком случају и из овог одговора јасно је као дан да је св. Василију, који је и сам био епископ, била потпуно туђа мисао о могућности ма каквог мешања епископа у то питање.

г) Монашки устав преп. Јована Касијана каже у књ. IV, глава V, (Migne lat. t. 48, col. 160):

„Per manus abbatis induatur (нови монах) monasterii vestimentis“ (гл. 7): „creditis ab abbate instituit“.

¹⁾ Упореди Ф. Гранић, Прилози правној историји манастира у грчким областима, Богословље, 1932, I, 22.

д) Типикон (монашки устав) св. Атанасија Атонског и други његови списи право примања новог калуђера дају искључиво игуману (Ph. Meyer, Die Haupturkunden für die Geschichte des Attosklöster, Leipzig 1894, S. 119, 136).

ђ) Типикон цара Јована Цимискија исто тако право одлуке о примању новог калуђера даје искључиво игуману, без знања централне атонске власти, а дозволу атонског прота и свих игумана Свете Горе тражи само за примање евнуха и недораслих (Meyer, стр. 143 и 147; Ф, Гранић оп. cit.).

е) Евергетидски типик у глави 37 право примања калуђера даје искључиво настојатељу манастира (В. Ђоровић, списи Св. Саве, Сремски Карловци 1928, стр. 130, 13-18; А. А. Димитријевскиј, Описаніе литургическихъ рукописей, т. 1, Кіевъ, 1885, стр. 616 сл.).

ж) Напослетку сам хилендарски типик Св. Саве каже, да „ако се искушеници покажу . . . лени према заповестима игумана, „не треба игуман да их прими“ („игумену подобаеъ не приемати“) (Ђорђевић, Списи, Св. Саве, стр. 130, 16-17; Л. Мирковић, Списи Св. Саве и Стевана Првовенчаног стр. 98; исти, Скитски устави Св. Саве, Београд, 1934, стр. 44; упореди Ф. Гранић, Правне одредбе хиленд. тип... Богословље 1935, стр. 179 и посебно, стр. 11.

Из главе 12 хилендарског типика, где се заповеда да манастир буде слободан „од свих ту владика и од других манастира и особних владика“ (Ђоровић, стр. 72—75) види се да је свако мешање каквих других власти, сем манастирских, у питање примања монаха искључено.

з) Чак и важећи сада Статут Св. Горе од 1926 г. нигде не тражи мешање ма какве спољашне Атосу власти у питање примања монаха у манастире, него у чл. 90 укључује примање искушеника и пострижење монаха у надлежност сабора дотичног манастира, а чл. 95 обавезује да се о постригу извести св. Протат.

2) И канони православне цркве право примања калуђера у манастир даје искључиво игуману и не спомињу мешање ма какве друге власти.

а) Четврто правило IV Васељенског сабора (Атинска синтагма II, 225—226) каже да „монаси сваког места нека буду потчињени епископу“, али тражи епископску дозволу

само за оснивање манастира и за учешће монаха у црквеним и световним пословима, а никако не за примање монаха у манастир.

б) Четрдесето правило VI Васељенског сабора (Ат. С. II, 397—399) тражи дозволу „τοῦ προέδρου“ за примање у манастир само малолетника (од 10 година), одакле следује да се они, који имају потребан број година, примају на обични начин, т.ј. од игумана. Што се тиче малолетника, није јасно, ко је тај „ὁ πρόεδρος“, који може да реши питање о њиховом примању у манастир. Јован Зонара и Тодор Валсамон разумеју овде епископа, али Алексије Аристин, који се обично у својим тумачењима користио старим глосама и схолијама, тумачи ту реч у смислу игумана (Ат. С. II, 401). Такво тумачење („на судъ игумену“) налазимо и у Крмчији св. Саве и у штампаној Крмчији (глава 17). Руска Књига правилъ преводи ту реч овде „начальствующий“ (правило 40), „настоятель“ (пр. 41), а не „епископ“. И уопште VI Васељенски сабор у својим правилима никад не назива епископа πρόεδρος, а за игумана употребљава различите речи, на пр. προεστῶς, ἐξάρχων (прав. 41, упор. 46), тако да је могуће да реч ὁ πρόεδρος овде означаје баш игумана.

в) Деветнаесто правило VII Васељенског сабора (Ат. С. II, 631) забрањује примање у свештенички чин или монашки живот за новац и за прво казни епископа, а за друго манастирског игумана, чак и таквог, који нема презвитерског чина, а у женском манастиру — игуманију. Одавде је јасно да примање у калуђере спада у надлежност игумана и игуманије.

г) Двадесетпрво правило истог сабора (Ат. С. II, 641) тражи дозволу игумана и за напуштање манастира и дозвољава примање у други манастир само са таквом дозволом, а у противном случају то забрањује („ἀνευ γνώμης τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ οὐ προσήκει“).

д) Друго правило цариградског сабора 861 године (Ат. С. II, 654) каже да игуман прима у своје манастиру у послушност новог калуђера (εἰς ὑποταγὴν αὐτὸν ὀφείλοντος ἀναλαμβάνειν ἡγουμένον) и због тога тражи да он буде присутан и при самом пострижењу монаха, а пострижење без присуства игумана сматра за неправилно, извршено противно реду, нерасудно и несмотрено и предаје епископском суду

како оног, који је вршио пострижење, тако и постриженог, при чему као казну за првог одређује свргнуће а за другог — предају на послушање у онај манастир, у који за добро нађе месни епископ.

ж) Пето правило истог сабора (Ат. С. II, 662 – 663) лишава игуманства тог игумана, који би примио новог монаха без претходног трогодишњег односно шестомесечног искушења. Пошто се за неправилно примање казни само игуман, јасно је да примање калуђера спада у његову искључиву надлежност.

з) Осамдесето правило картагенског сабора (Ат. С. III, 503) забрањује епископу нарушавање права других епархијских епископа, али не сматра за такво нарушавање прелаз простих монаха из једне епархије у другу, него као такво нарушавање сматра само хиротонију клирика туђе епархије и постављање монаха туђе епархије за игумана.

3) Световно византиско законодавство налазимо у 5 и 123 Јустинијановој новели,¹ чије се одредбе понављају и у каснијим византиским законским зборницима. У петој новели цела друга глава говори о начину примања нових монаха у манастир. Новела каже (р. 29) да она следује божанским канонима и власт примања монаха, како привременог у циљу искушења, тако и сталног даје „најпоштованијим игуманима *reverendissimis praesulibus*“, „*εὐλαβεστάτων ἡγούμενων*“).

Професор Гранић у чланку: „Правни положај и организација грчких манастира“ („Богословље“, 1928, II, 193), каже да је у смислу прве одредбе настојатељ везан за савет и *consensus* манастирског братства“. Изрично новела то не тражи, али као услов дефинитивног примања захтева да искушеници покажу себе „*optimos et tolerabiles*“ не само игуману, него и „осталим монасима“.

Тридесетпета глава 123 Јустинијанове новеле (р. 618 – 619) примање монаха ставља потпуно у надлежност игумана, не спомињући учешће братства.

Видимо дакле да обе две новеле ништа не говоре о ма каквом мешању епископа у питање о примању калуђера и потпуно је у праву проф. Гранић, кад пише: „Акт примања

¹ По стереотипном издању Корпуса Момсена-Кригера-Шеља, а по издању Сахарије фон Лингентаља новеле 13 и 155.

у монашки сталеж не потребује епископске конфирмације“ (стр. 193).

Исте новеле говоре и о прелазу монаха из једног манастира у други, при чему седма глава пете новеле (р. 33) каже да игумани неби требали примати таког монаха, одакле се види да и према овој глави право примања припада само игуману.¹

Тридесетпета и четрдесетдруга глава 125 новеле укључене су и у Вазилике (глава 35 = Вазилике књ. IV тит. I гл 3, изд. Хајмбаха I, стр. 113—114; гл. 42 = Вазилике, гл. 13 стр. 116) и на тај начин сачувале су своју правну важност за све време постојења Византиског царства.

4) Црквено-правни зборници — номоканони садрже прописе како канонске тако и грађанске. Од тих зборника ћемо споменути, као најауторитетније, Номоканон у XIV наслова друге редакције и Синтагму Матије Властара.

Номоканон у XI титулу, који има наслов: „О манастирима и монасима“ (Ат. С. I, 246—260) наводи грађанске законе о искључивој надлежности игумана у погледу примања калуђера. Тако у I глави тог титула наведена је забрана седме главе пете новеле, по којој игумани не смеју примати монаха, који је напустио свој манастир (Ат. С. I, 247, упореди Крмчију св. Саве, глава 47 и штампану Крмчију глава 44: „Игумены же убо да не приѐмлють его“).

Трећа глава, која говори примању у манастир робова, спочетка неодређено говори, да новог монаха прима манастир, а затим се позива на тридесетпету главу 123 новеле и каже да игуман манастира, ако изволи, може да изврши пострижење таког калуђера, који није везан никаквим обавезама, а ако се то не зна, нека одложи пострижење, а пострижење роба игуман може да врши, ако у току три године нико не тражи овог роба, а на крају главе наводи речи Јустинијанова кодекса (I, 3, 39, стереотип изд. II, 25), где се каже да епископи воде надзор над игуманима, а игумани над монасима (Ат. С. I, 225), одакле следује да према номоканону епископ нема права да се непосредно меша у питање примања монаха.

¹ Проф. Гранић (l. c.) приписује новели 123 (155) одредбу, која припада новели петој (13) и обрнуто.

Синтагма Матије Властара такође има целу главу (М. 15; Ат. С. VI, 379—396) о манастирима и монасима. У канонском делу ове главе наведени су канони, који говоре да нове монахе примају игумани, наиме IV Вас. пр. 4 (Ат. С. 381), VI Вас. пр. 40, где се реч *πρόεδρος* тумачи „настојатељ“ манастира (382), 5 пр. Сабора 861 год. (383), VII Вас. 19 (384), а у грађанском делу наведена је 35 глава 123 новеле (395).

5) Од канонских коментатора о примању калуђера у манастир подробније говори Тодор Валсамон у своме тумачењу Номоканона и Канонске синтагме.

Наиме у тумачењу 32 главе IX титула Номоканона он наводи 3 главу 1 титула IV књиге Вазилика (новела 123, гл. 35), где се говори да игуман решава питање, како о привременом, тако и сталном, примању монаха (Ат. С. I, 222); и опет се позива на ову главу Вазилика и 35 главу 123 новеле у тумачењу 3 главе XI титула Номоканона (Ат. С. I, 256).

У тумачењу 40 Трулског правила Валсамон напушта мишљење Аристина (Ат. С. II, 401) да игуман решава питање о примању калуђера у свим случајевима, чак и у случају примања малолетника и, следујући Зонари (Ат. С. II, 399), мисли да о примању малолетника одлучује епископ, али одавде следује да, по мишљењу Валсамона, у осталим случајевима одлучује игуман.

У Атинској синтагми (II, 400) на крају овог тумачења Валсамонова налазимо такав пасус:

„Скрени пажњу да се на основу овог канона и његова тумачења (*τὸν ἐν αὐτῷ*) без знања месног епископа не морају вршити монашка пострижења и тим више непунолетника и сумњивих, јер је претседник (*πρόεδρος*) епископ, а не игуман, како неки кажу“.

Али из примедбе Атинске синтагме видимо да се ово место не налази у старим рукописима, којима су се користили Беверегеје (*Συνοδικὸν sive Pandectae canonum*, Охонii, 1682) и Хервет (*Hentianus Hervetus*, Paris, 1561) у својим издањима Валсамоновог тумачења, и додато је у Атинску синтагму из глосе у Трапезунтском рукопису 1311 године. Нем сумње да је та глоса додата касније од неког присталице проширења епископских права и да она не одговара

гледшту Валсамона, које он штити овде и на другим местима.

У тумачењу 21 правила 7 Васељенског сабора Валсамон решава питање о прелазу монаха из једног манастира у други и каже, да таквог прима настојатељ манастира на основу грамате о отпусту (*απολυτικῆς γραφῆς*) од игумана онога манастира, који је извршио пострижиње дотичног калуђера (Ат. С. II, 641)

У тумачењу 90 (81) картагенског правила Валсамон сведочи да су његово време монаси са таквом граматом прелазили у манастире друге епархије, али Валсамон изражава сумњу у правилност такве праксе и долази на мисао, да би боље било, када би монаси добивали дозволу за прелаз у другу епархију од свог епископа. Но он ипак не тврди да је за примање таквог монаха у манастир друге епархије потребна дозвола епископа те епархије (Ат. С. III, 504).

У тумачењу 2 правила сабора 861 године Валсамон пише да игуману припада власт примања новог калуђера и укључења његовог у манастирско братство (Ат. С. II, 635). У тумачењу 4 правила истог сабора Валсамон каже да сабор казни одлучењем од цркве игумана, који би примио у манастир монаха, који је побегао из свог манастира (Ат. С. II, 661). Разуме се игуман се кажњава не за само примање, него за примање недостојног монаха.

У тумачењу 5 правила истог сабора Валсамон каже, да игуман ради правилно, кад врши пострижење кандидата, кога он добро познаје и пре истека рока искушења, и позива се на Вазилике IV, 1, 3 за које погрешно тврди да је то 4 глава 127 Јустинијанове новеле (у ствари је то 35 глава 123 новеле (Ат. С. II, 667).

II

И само формално примање у монаштво — пострижење не тражи мешање епископске власти. По 14 правилу VII Васељенског сабора (Ат. С. II, 615—616) и по 89 правилу Вазилија Великог (Ат. С. IV, 275—276) епископу припада искључиво право да поставља све клирике у својој епархији, али монашко пострижење није постављење у клир, и због тога монаси, који нису добили, сем монашког пострижења, још и постављење у клир, нису ни клирици. Монашко пострижење није тајна као хиротонија, која спада у pontifica-

lia, тј. у свештене чинове, које може да врши само епископ, него је само свештени обрел, који може да врши и свештеник. У најстарије време пострижење, као посебан акт од примања, није постојало, и природно је да је исто лице, које је примало монаха тј. игуман, вршило и сам обред, нпр. то видимо из писама св. Нила Синајита Амфилохију¹ и Филомену², из горе споменутих новела Јустинијанових (новела 5 глава 2 и новела 123 глава 35)³.

Чак и онда, када су манастири добили посебне свештенике као духовнике, који су обично узимали нове монахе под своје руководство и вршили њихово пострижење, присуство игумана, по канонима (сабора 861 године канон 2; Ат. С. II, 654), било је неопходно и без таквог присуства пострижење није имало правне важности. У тексту грамате, коју су обично примали духовници манастира при постављењу, спомиње се и њихово право вршења пострижења монаха (*μοναχοῦς ἀλοκεῖρεῖν*; Ат. С. V, 574, 575, 578, 579).

Канони не траже да лице, које врши пострижење, буде не само свештеник, него и монах. Напротив 19 правило VII Васељенског сабора дозвољава вршење пострижења сваком ко је *τοῦ ἱερατικοῦ*, тј. припада свештенству, али врло рано се јавило мишљење да пострижење монаха може да врши само онај свештеник, који је у исто време и монах (јеромонах). Такве прописе налазимо већ у VI-веку код патријарха цариградског Елифанија (520—536, *Pitra, Juris eccl. gnaesogum historia et monumenta*, II, 200), у 45 правилу патријарха цариградског Никифора Исповедника (806—815, *Ibidem*. 341—342), у 27 правилу патријарха Николаја Граматика, (1084—1111; *Pitra, Spicilegium Solesmense* IV, 475), а у 82 правилу Номоканона уз Велики Требник (А. П. Павловъ, Номоканонъ при Большомъ Требникъ, Москва, 1897, стр. 211—213) наводе се и два разлога у корист такве праксе: „Завет св. сабора у Никеји“ и максима, узета још из римског права: „Како бо дасть иному, его же самъ не имать“ („*Nemo alteri plus juris dare potest quam ipse habet*“).

¹ Migne, t. 79, col. 241 B.

² Migne, col. 244 B.

³ Види такође Ф. Гранић у Богословљу, 1932, 1, стр. 20—22 и Вик Фрадински, Св. Нил Синајски, Београд, 1938, стр. 153—155.

Последњи разлог понавља се и у Крмчији св. Саве (глава 58) и у штампаној Крмчији (глава 54), где је забрањено јеромонаху малосхимнику вршити пострижење у велику схиму.

Ова два разлога погрешна су. Ни први, ни други Никејски сабор (I и VII Васељенски) о томе не говоре, а максима римског права овде не може бити примењена, јер по догматском учењу вршилац свештенодејства лицу, за кога он то свештенодејство врши, не даје благодатни дар који он сам има, него предаје му дар небески, од Бога. У противном случају неожењени свештеник не би имао права да врши венчање, свештеник, који није примио тајну јелеосвешћења, не би могао исту да врши, а обред погребња уопште нико не би могао да врши...

У сваком случају у православној цркви већ се давно јавио општи обичај да пострижење врше само свештеници — монаси. Међутим о вршењу пострижења од епископа црквено-правни извори не говоре. Шта више, постојало је мишљење да епископ и не може да врши пострижење монаха. То мишљење налазимо напр. код св. Максима Исповедника, који у тумачењу 6 главе „Црквене хијерархије“ (Псевдо) Дионисија Ареопагита пише: „Ὁὐ δεῖ ὁρχηρα ἐπίσκοπον διδόναι, ἀλλὰ μόνον πρεσβύτερον“ (Мињ. гр. t. IV, col. 169) и Пидалион, (изд. 5, Атина, 1908, стр. 451, примедба 1) са правом оповргава то мишљење, али у сваком случају оно сведочи да су у то време пострижење обично вршили игумани и јеромонаси, а не епископи.

Потпуно је погрешно мишљење неких српских канониста на пр. др. Никодина Милаша (Црквено право, изд. 2 и 3, стр. 706) и Ч. Митровића (Црквено право изд. 2 стр. 77; изд. 3 стр. 73) да пострижење калуђернице има право да врши само епископ. Ово мишљење није сагласно већ са општим канонским начелом, да жене имају нижи положај у цркви, но мушкарци и да правила за монахе важе и за монахиње (6 правило сабора 861 године). За доказ свог мишљења оба канониста позивају се на 6 картагенско правило и Зонарино тумачење тог правила. Али 6 картагенско правило сабора 390 године уводи нову праксу у цркви, услед чега и каже на крају: „ово је свима угодно“, услед месних особина Картагенске цркве, која је имала изузетно велики

број (до 700) епископа и где су епископи вршили и свештеничке функције, јер су постојале епархије, у којима је био само један свештеник, а примас картагенске цркве имао је право да узме и овог свештеника (картагенско правило 55). Да нека картагенска правила имају само месно значење и нису обавезна за целу цркву сведочи и први предговор номоканона од 14 наслова, укључен у Крмчију св. Саве¹ и штампану Крмчију (изд. 1816 године, лист 12). А Зонара нигде не каже да само епископи имају право вршити пострижење монахиња, него своди 6 картагенско правило на обичај освештења девојака од епископа, при чему не изједначује те девојке ни са ђаконисама, ни са монахињама, него их сматра као посебан институт картагенске цркве. Међутим општа пракса православне цркве и канонски зборници, напр. Пидалион у примедби на 6 картагенско правило (стр. 431), сведоче да су пострижење монахиња обично вршили јеромонаси. Као што изгледа, узрок погрешке српских канониста треба тражити у тој чињеници да у њихово време женско монаштво није постојало у српским црквама, тако да они нису имали прилике да се упознају са црквеном праксом у томе погледу.

Није потребна за пострижење монаха ни епископска дозвола. Ово следује већ из доказане чињенице да примање монаха спада у надлежност игумана, а пострижење је један од битних тренутака овог примања, тако да ако би за пострижење била потребна епископска дозвола, власт игумана у погледу примања монаха постала би илузорна. А зато говори не само логика, него изрично сведочанство ауторитетног канониста Тодора Валсамона. У тумачењу 6 картагенског правила он пише:

„Неки кажу да пошто посвећење девојака врши епископ, не сме се давати ни игуману-свештенику или обичном монаху-свештенику власт вршења пострижења никаквог монаха без дозволе епископа, јер је освешћење девојака и пострижење монаха исто. А мени се чини, да игумани-свештеници могу слободно вршити пострижење и без епископске дозволе, јер ако 14 правило VII Васељенског сабора дозвољава игуману да без знања епископа врши и постављање чтеца у своме манастиру,

¹ Види Н. Дучић, Књижевни радови, књ. 4, стр. 243—244, Београд, 1895.

тим више му је дозвољено вршити пострижење... А обични монаси свештеници морају на основу овог правила да врше пострижење са знањем епископа, ако само неко не пожели да тврди да и ово може бити извршено на основу старог обичаја, који свуда и до сада важи упркос закона и канона, а само по жељи монаха-свештеника“ (Ат. С. III, 312).

На тај начин Валсамон сведочи да су у старо време и у његово време свуда пострижење монаха вршили без дозволе епископа не само игумани, него и обични јеромонаси и то је његово сведочанство тим више тачно и несумњиво, што је лично он у погледу јеромонаха био другог мишљења.

На крају свог тумачења 126 (135) картагенског правила (Ат. С. III, 592) Валсамон скреће пажњу на то да и ово правило не дозвољава пострижење без сагласности епископа, али не каже да ли је ово правило важило и у источној цркви.

Са питањем дозволе пострижења везано је питање општег карактера, да ли су монаси клирици. Ако су монаси клирици, право њихова постављења, по канонима, начелно припада само епархијском епископу, а другим — хорепископима, игуманима, свештеницима — само по овлашћењу епископа (*iure delegationis*).

Нема сумње да монаси, који, сем монашког пострижења, нису добили посебно пострижење у клир, нису клирици и само се „они монаси, који су добили хиротонију, називају клирици (*οἱ χειροτονούμενοι μοναχοὶ κληρικοὶ λέγονται*)“, како изражава црквено учење Валсамон у тумачењу 6 правила IV Васељенског сабора (Ат. С. II, 231). И у ствари, канони увек чине разлику између клирика и монаха и о монасима говоре тамо где је реч о лаицима (види напр. IV Вас. сабора правило 8 и 23, VII Васељенског сабора правила 17, 22 и др). Исто видимо и у световним византиским законима и у канонским зборницима (види напр. Номоканон у XIV титула I, глава 31; Кодекс Јуст. I, 3, 6; Нов. 123, гл. 19; Вазилики III, 1, 35, изд. Хајмбаха т. I, стр. 102–103 и др.).

Потпуно погрешно тврди Пидалион (Атена 1908, стр. 21, прим. 2) да Валсамон у тумачењу 51 правила Василија Великог назива монахе клирицима (Ат. С. IV, 206). Ни на овом, ни на каквом другом месту Валсамон то не каже. На дотичном месту Валсамон у ствари говори, да су клирици и

они, који су добили пострижење у клир (ἐλικοῦρις) од игумана. Али Валсамон не каже да су клирици они, који су добили монашко пострижење (ἀλόκαρις), и писци Пидалиона мешају сасвим различите ствари — ἐλικοῦρις и ἀλόκαρις. Ἐλικοῦρις јесте пострижење у клир, прописано у 23 закону VI Васељенског сабора, и такво пострижење по овим правилима може да врши не само епископ, него и игуман (Ат. С. VI 558). Међутим ἀλόκαρις јесте пострижење монашко, које, за разлику од ἐλικοῦρις, не чини клириком онога, који сем тога није добио и пострижење у клир, како то објашњује исти Валсамон у тумачењу 33 правила VI Васељенског сабора (Ат. С. II, 381).

Исто тако погрешно је позивање Петракакоса (Οἱ μοναχ. θεσμοὶ стр. 123) на каноне Лаодикиског сабора и на Валсамона. Наиме Петрокакос се позива на речи 24 правила овог сабора (Ат. С. III, 192); „οὐ δεῖ... ἐξῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἕως ὑληρεῶν... ἢ τοῦ τῆς γάμου τῶν ἀσκητῶν“... и мисли да канон укључује у појам црквеног чина и аскете, т.ј. монахе. Међутим овде није јасно, од чега зависи генитив „τῆς γάμου“ од ἕως или од ἐξῆς. Ако је друго, у том случају се монаси одвајају од црквеног чина. Сем тога г. Петракакос није узео у обзир да текст канона Лаодикиског сабора није сачуван и имамо само наслове правила, где се кратко излаже садржај правила, али „*dum brevis esse volo, obscurus fio*“, и стога Лаодикиска правила не могу служити као основ за тачне закључке. Позива се г. Петракакос на речи Валсамонове да Лаодикиски сабор „заједно са клирицима набраја и монахе“, али затвара очи на даље речи Валсамонове (Ат. С. I, 71): „Али ја не отступам од тога, што сам написао на 14 правила VII сабора те ово читај“ (а тамо Валсамон баш доказује да монаси нису клирици). Даље Валсамон наводи два нова разлога, због којих монаси не могу да се сматрају клирицима. Ако су монаси постали клирици преко монашког пострижења, онда они могу да буду чтеци и без знања епископа, што је бесмислено, а сем тога онда треба сматрати за клирике и монахиње, које такође добијају монашко пострижење, а то је још бесмисленије.

Напоследку речи 30 Лаодикиског правила (Ат. С. III, 197): ἱερατικοῦς, ἢ κληρικοῦς, ἢ ἀσκητῶς не потврђују, него јасно опровргавају гледиште Петракакоса, јер ако би ἀσκητῶς били

клирици, не би било потребе говорити посебно о њима и посебно о клирицима.

Али ако калуђери, као такви, нису клирици, то и за њихово пострижење епископска дозвола није потребна.

Таква је канонска норма у погледу примања монаха у монаштво, која је била донета од највишег законодавног органа православне цркве - Васељенских сабора, коју понављају и сви канонски извори и која је обавезна за све аутокефалне православне цркве. Истина је, да су у касније време законски прописи неких православних цркава одступили од те норме, али ова одступања су се јавила под утицајем спољашних и прелазних утицаја и, као таква, не укидају опште и сталне канонске норме и не могу да служе основом за решавање тог питања у будуће, јер, како каже 7 правило сабора 861 године, „ништа од онога, што би противу закона и реда било, не сме бити на уштрб установљеноме по правилима“ (Ат. С. II, 674).

Напр. у руској цркви право примања монаха имао је пре Петра Великог сваки игуман или настојатељ манастира (Павловъ, Курсъ ц. права, Москва, 1909, стр. 219), али 3. III. 1725 год., по наредби цара, Руски Св. Синод лишио је овог права не само игумане, него и епархијске архијереје и предао га је у искључиву надлежност Св. Синода. Тај указ није био изазван каквим црквеним мотивима, него је био у вези са општим правцем верске политике цара, који је, под протестантским утицајем, хтео да што више смањи број манастира и монаха. 29, IX, 1865 Св. Синод издао је указ, према коме је примање у манастир било уведено у надлежност епархијског епископа и тај указ био је укључен и у Зборник грађанских закона (Сводъ законовъ, т. IX, ст. 412, изд. 1899 г; упореди Уставъ Духовныхъ консисторій, ст. 77), али у пракси последњих деценија тај закон није важио и примање нових монаха зависило је од игумана и манастирског братства. Међутим Српска црква усвојила је указ Руског Св. Синода од 1865 г. у одлуци Св. Арх. Сабора Цркве Српског Княжества од 1871 г. (види М. Михайлъ, Православна Српска Црква, Београд, 1874, стр. 179), а важећи Устав Српске православне цркве каже да „епархијски Архијереј по својој надлежности... даје, на предлог манастирских настојатеља, благослов достојним лицима за сту-

пање у монашки чин“ (чл. 102, т. 19). Ова одредба стоји у вези са одредбом чл. 201, по којој „Епархијски Архијереј врховни је настојатељ и надзорник мушких и женских манастира и манастирских братстава у својој епархији“. Нема сумње да по канонима право врховног надзора над манастирима припада епископу, али баш због тога он не може да се сматра као врховни настојатељ манастира, јер не може да води надзор сам над собом. И потпуно је био у праву познати руски канонист проф. Н. А. Заозерски, када је на скупу најбољих руских канониста 26, IV, 1906 г. изјавио да „сједињење дужности епископа са дужношћу настојатеља у манастиру са канонског гледишта није дозвољено“ (Журналы и протоколы... Предсоборнаго присутствія, С.-Петербургъ, 1906, т. I. стр. 468).

Сергије Троицки.
